

HORIZONT 2024/2

Migrációkutató Intézet

Kmeczkó Sára: Kapu vagy bástya? – Tunézia jelentősége az Európa felé tartó migráció feltartóztatásában

2024. 01. 18.

Kmeczkó Sára: Kapu vagy bástya? – Tunézia jelentősége az Európa felé tartó migráció feltartóztatásában

TUNÉZIAI VENDÉGMUNKÁSOK EURÓPÁBAN, EURÓPAI VENDÉGMUNKÁSOK TUNÉZIÁBAN

A függetlenségét Franciaországgal szemben 1956-ban kivívó Tunézia migrációs szempontból hagyományosan kibocsátó országnak számít. A tunéziai munkaerő elsődleges külső munkaerőpiacait Líbia mellett hagyományosan az Európai Unió tagállamai jelentették, míg a másodlagos piacot az Öböl-menti Együtműködési Tanács (GCC) országai és Észak-Amerika.¹ Az észak-afrikai ország az 1960-as években számos nyugat-európai állammal (például Franciaországgal, Németországgal, Olaszországgal² és Hollandiával) kötött olyan kétoldalú megállapodást, melyeknek köszönhetően a tunéziai állampolgárok vízummentesen utazhattak Európába és ott szabadon vállalhattak munkát. Miután a tunéziai gazdaság a népességgrobbanás következtében megnőtt munkaerő jelentős részét nem volt képes lekötni, ezért az állam támogatta a tunéziaiak külföldi munkavállalását, hiszen a hazautalt pénzeszegek jelentős részben fedezték az otthon maradt családok megélhetését. Ez a helyzet belpolitikai okok miatt is kedvező volt, hiszen a meglévő társadalmi-gazdasági feszültségeket képes volt részben tompítani.³

Emellett érdemes megjegyezni, hogy a külföldi munkavállalók migrációja nem volt egyirányú, hiszen Tunéziába is nagy számban érkeztek európai és nem európai munkavállalók. Az 1880-as évektől egészen az

ABSZTRAKT

A Migrációkutató Intézet munkatársai 2023 októberében Máltán, Olaszországban és Tunéziában terepkutatást végeztek a közép-mediterrán migrációs útvonalon tapasztalható migrációs nyomás intenzitásának pontosabb megértése céljából. A jelen elemzés a kutatóút tunéziai tapasztalatait foglalja össze. Ennek során megvizsgálja a tunéziai munkaerő hagyományos külső munkaerőpiacait, és röviden kitér a nyugati vendégmunkások tunéziai jelenlétének korábbi időszakaira is. Az elemzés áttekinti a Tunéziából Európa felé tartó irreguláris migráció kialakulását, valamint az észak-afrikai ország és az Európai Unió migrációs vonatkozású együttműködését, a tunéziai migrációs politika legfőbb sajátosságait, illetve legfontosabb változásait a 2011-ben kezdődött demokratizálódási folyamatok tükrében, s végül kitér a Tunéziából kiinduló irreguláris migráció legfontosabb adataira.

¹ AWAD – SELIM 2015, 1.

² Az Olaszországba vándorló tunéziai vendégmunkások elsősorban Szicíliában vállaltak munkát. Ezt a munkavállalói mozgást tekinthetjük az egyik korai Olaszországba irányuló nemzetközi migrációnak. A tunéziai vendégmunkások először az 1960-as években jelentek meg a gazdaságilag jelentős mértékben elmaradott szigeten. Ezzel egy időben a szicíliai lakosok Olaszország északi tartományaiiba vándoroltak a jobb munkalehetőségek és a magasabb életszínvonal reményében. A közel ötmillió szicíliaiban manapság 20 000 tunéziai származású lakos él, csoportjuk a sziget legnagyobb nem európai helyi közösségét alkotja. FLERI 2022, 624–627.

³ HERBERT 2016, 3–4; DE BEL-AIR 2016, 1.

1960-as évekig több százezer olasz vendégmunkás helyezkedett el Líbiában és Tunéziában. Az utóbbi országban közel százezer olasz állampolgár élt az 1930-as években a kedvezőbb gazdasági kilátásoknak és a magasabb életszínvonalnak köszönhetően, ám számuk az 1960-as évek elejére a harmadára csökkent. A jelentős visszaesés mögött kezdetben a helyi olasz közösséget sújtó francia intézkedések (Franciaország közbiztonsági okokra hivatkozva számos olasz tulajdonban álló közintézményt, többek között iskolákat és kórházakat sajtótított ki anélkül, hogy bármilyen kártérítést fizetett volna a korábbi tulajdonosoknak), majd a független Tunézia által követett „dekolonizációs politika” jegyében hozott döntések álltak.⁴ Tunéziában az olasz állampolgárok mellett jelentős számban éltek franciák, líbiaiak és algériaiak is.⁵ A virágzó turizmus, valamint a Világbank és az IMF által az 1980-as években kikényszerített – a gazdasági liberalizációt a gyakorlatba átültetni hivatott – Strukturális Kiigazítási Programok (SAP-ok) nyomán kibontakozó gazdasági liberalizációnak köszönhetően Marokkóhoz hasonlóan Tunéziába is újra egyre több magasan képzett európai munkavállaló érkezett.⁶

A TUNÉZIÁBÓL KIINDULÓ IRREGULÁRIS MIGRÁCIÓ KEZDETEI

Az európai vízumpolitikával és határellenőrzéssel kapcsolatos, a schengeni egyezmény elfogadására visszavezethető változások következtében a külföldön munkát vállaló magasan képzett tunéziai állampolgárok az európai országok helyett egyre inkább a Perzsa-öböl gazdag államainak munkaerőpiacán helyezkedtek el legálisan. Emellett a szigorodó európai vízumpolitika, az Európába irányuló legális migráció korlátozása ellenére a tunéziaiakat továbbra is nagy számban vonzották a kedvező európai gazdasági lehetőségek.⁷ Az Európába irányuló irreguláris migráció kezdete az ország elmaradottabb – jellemzően a déli kormányzóságokra kiterjedő – régióiban tevékenykedő kábítószerszállító-, áru- és fegyvercsempész hálózatok⁸ azon felismeréséhez kötődik, hogy a tunéziaiak oldalán jelentkező igények figyelembe vételével tevékenységi körüket diverzifikálva Marokkó és Spanyolország, Tunézia és Olaszország, valamint Líbia és Olaszország között illegális migrációs útvonalakat építsenek ki. Az olasz maffiával is szoros kapcsolatot fenntartó⁹ tunéziai csempészhálózatok elsősorban az ország északi részén található Cap Bon félsziget és Szicília, valamint a középső és déli kormányzóságok, továbbá a Pelagie-szigetek¹⁰ között létesítettek illegális migrációs útvonalakat. A hálózatok működtetésében nagy számban vettek részt a kitűnő helyismerettel rendelkező helybéli halászok és hajósok, akik jelentős számú migránst szállítottak az olasz partokhoz. Bár a szolgáltatásaikat elsősorban tunéziai

⁴ FAURI – STRANGIO 2020, 447–454, 457–459; FLERI 2022, 633–635.

⁵ NATTER 2023, 681.

⁶ A Tunéziában élő európai vendégmunkások pontos számát nehéz meghatározni, mert sokuk turistavízummal tartózkodik az országban, így a hivatalos adatoknál valószínűsíthetően magasabb a valós lélekszámuk. NATTER 2023, 681.

⁷ DE BEL-AIR 2016, 2.

⁸ HERBERT 2020, 3–24.

⁹ BEN YAHIA ET AL. 2019, 4–5.

¹⁰ Lampedusa, Lampione és Linosa szigete.

állampolgárok vették igénybe, az útvonal régiós népszerűségét mutatja, hogy marokkói és algériai migránsok is megjelentek.¹¹ Miután a tunéziai kormány mérsékelt érdeklődést mutatott a kialakult helyzettel kapcsolatban, nem történt érdemi előrelépés a Tunéziából Olaszországba tartó irreguláris migráció visszaszorításában.

Bár kezdetben az észak-afrikai államok és Európa déli országai között létesített illegális migrációs útvonalakat elősorban a volt francia gyarmatok állampolgárai vették igénybe, a 2000-es évek elejére jelentősen megnőtt a szubszaharaiak lélekszáma is.¹² Ez a fejlemény láthatóvá tette a térség határbiztonsági architektúrájának hiányosságait, valamint jelezte a térség migrációs tranzitterületté válását.¹³

Érdeemes ugyanakkor megjegyezni, hogy a 2000-es évek elején a Tunéziában legálisan tartózkodó szubszaharaiak lélekszáma is növekedésnek indult, amihez alapvetően két ok járult hozzá. A növekvő jelenlétet elsősorban a Tunéziában ekkoriban kialakuló magánegyetemi hálózat vonzereje, valamint az 1964-ben létrehozott Afrikai Fejlesztési Bank székhelyének az elefántcsontparti Abidjanból Tuniszba történő átmeneti, 2003-tól 2014-ig tartó áthelyezése járult hozzá. Az újonnan létrehozott magánegyetemeken jelentős számban folytattak tanulmányokat olyan szubszaharai országokból (mint Elefántcsontpart, Guinea, Mali, Niger és Szenegál) származó diákok, akik vízummentességet élveztek. Egy részük idővel a tunéziai informális szektor egyes ágazatiban helyezkedett el. Az Afrikai Fejlesztési Bank székhelyének az – elefántcsontparti polgárháború miatti – áthelyezése Tuniszba együtt járt az intézmény több ezer magasán képzett szubszaharai munkavállalójának és a hozzájuk kötődő személyzetnek az átmeneti tunéziai letelepedésével.¹⁴ Zín el-Ábidín Ben Ali elnök 1987 és 2011 között fennálló rendszere rájuk vendégként tekintett, és elősegítette a Tunéziába érkezésüket.¹⁵

TUNÉZIA ÉS AZ EURÓPAI HATÁRVÉDELEM EXTERNALIZÁCIÓJA: SIKEREK ÉS KUDARCOK

Az Észak-Afrika felől jelentkező migrációs nyomást érzékelve a dél-európai államok, közülük is különösen Olaszország, megerősített együttműködés kialakítására törekedtek Tunéziával és Líbiával. A Tunéziát 1987 óta elnökként irányító Zín el-Ábidín Ben Ali megfelelő politikai és anyagi támogatás mellett nyitott volt az együttműködés migrációs kérdéseket is érintő kiszélesítésére. Olaszország és Tunézia számos kétoldalú szerződést írt alá, amelyek magukban foglalták – egyebek mellett – az Olaszországban illegálisan tartózkodó tunéziai állampolgárokra, valamint harmadik országok állampolgárait (TCN) vonatkozó visszafogadási megállapodást, valamint a két állam által közösen folytatott tengeri járőrözést is. Tunézia, Marokkóhoz hasonlóan 2004-ben törvényi úton

¹¹ HERBERT 2016, 3–4.

¹² TRIANDAFYLLIDOU–MAROUKIS 2012, 33.

¹³ HANLON–HERBERT 2015, 9.

¹⁴ NATTER 2023, 681.

¹⁵ NATTER 2018, 7.

büntethetővé tette az embercsempészetet, és ezzel párhuzamosan a tunéziai hatóságok határozottabban kezdtek fellépni az ország területén működő embercsempész-hálózatokkal szemben.¹⁶ A törvénymódosítás egyes, „drákói szigor”¹⁷ követő elemeit különböző emberi jogi szervezetek súlyos kritikával illették, ám az új bevándorlási törvény az európai államok számára előnyösnek mutatkozott, így érvényben maradt. A törvény a politikai rendszer nemzetközi legitimációját megerősítette, és eszközt adott az elnök kezébe, hogy a tunéziai társadalmat még szorosabb megfigyelés alatt tartsa¹⁸, miként azt a Nyugat-Európában élő tunéziai munkavállalók esetében is tette. A tunéziai állampolgárok külföldi munkavállalásának támogatásával egy időben ugyanis az állam komoly erőfeszítéseket tett a tunéziai diaszpóra megfigyelésére a nyugati országokban működő, az elnök pártjának befolyása alatt álló hálózatok létrehozásával. Az 1995-ben létrehozott Euro-Mediterrán Partnerség keretén belül Tunézia és az európai államok megállapodtak, hogy a vallási szélsőségek elleni küzdelem „közös biztonsági érdek”, így az iszlamizmus visszaszorításának ügye Ben Ali elnök számára lehetővé tette a külföldön élő politikai ellenzék megfigyelését és kontrollját is.¹⁹

Az illegális migrációval szembeni fokozott tunéziai erőfeszítéseknek és az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (Frontex) létrehozásának köszönhetően a Tunéziából kiinduló és Olaszország irányába tartó irreguláris migráció volumene jelentős mértékben csökkent. Ennek ellenére a tunéziai állam az illegális migrációt kiváltó, alapvetően a gazdaság strukturális problémáival kapcsolatos társadalmi elégedetlenséget érdemben nem kezelte. Fontos kiemelni a hosszú ideig fennálló magas munkanélküliségi rátát, ami elsősorban a fiatalokat sújtotta. Ennek oka a gazdaság alacsony hozzáadottérték-termelési képességére és a vonzó munkalehetőségek hiányára volt visszavezethető.²⁰

A 2010 decemberében Tunéziában kirobbant tüntetéssorozat számos halálos áldozattal járt és Ben Ali megbuktatásához vezetett. Ez a „jázminos forradalom” vetett véget az észak-afrikai ország és Európa közötti hatékony és az európai biztonsági érdekeknek megfelelő migrációs együttműködésnek. Az ország nagyobb városaira kiterjedő, de a rendvédelmi szervek által végül levert demonstráció sorozat főbb okai a belbiztonsági szervekre kiemelten támaszkodó autoriter állammodellre és a hosszú időn át tartó magas, a fiatalok 30%-át érintő munkanélküliségre voltak visszavezethetőek. Az ország határellenőrzésének összeomlásával Tunézia csekély figyelmet tudott fordítani az Európába tartó irreguláris migráció megfékezésére. Ezt a helyzetet sokan kihasználták. Az olasz hatóságok 2011 első

¹⁶ HERBERT 2016, 4.

¹⁷ Az új törvény az irreguláris migránsokat, illetve azok segítőit mai értéken 4 800-tól 60 000 euróig tartó pénzbírsággal vagy 20 éves börtönbüntetéssel sújtotta. Az elfogott migránsok ráadásul nem fellebbezhettek az illetékes hatóságok döntései ellen, valamint a kiszolgáltatott csoportok (kiskorúak vagy terhes nők) sem élveztek védelmet a kiutasítással szemben. Az állam azonban nem tudta minden esetben érvényesíteni az akaratát, így az új bevándorlási törvény alkalmazása nem volt következetes. NATTER 2023, 677, 683.

¹⁸ NATTER 2018, 11.

¹⁹ DINI – GIUSIA 2020, 25–27; DE BEL-AIR 2016, 1.

²⁰ HERBERT, 2016, 4–5.

napjaiban 48 000 irreguláris migránst fogtak el az olasz partoknál. Az elfogottak közül mintegy 28 000 személy tunéziai állampolgár volt.²¹ A kialakult helyzetet súlyosbította a 2011 februárjában kirobbant líbiai konfliktus, ami több százezer külföldi munkavállaló tömeges kivándorlásához, egy részük esetében pedig az Európa felé tartó irreguláris migrációhoz való csatlakozásához vezetett. A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) becslései szerint ebben az időszakban 722 000, többségében Nyugat-Tripolitániában élő külföldi munkavállaló hagyta el az olajban gazdag észak-afrikai országot, és közülük a földrajzi közelség miatt 313 000-en Tunéziába távoztak.²² A líbiai folyamatok eszkalációjával párhuzamosan Tunéziában megjelentek a líbiai menekültek is, azonban rájuk vonatkozóan pontos adatok a mai napig nem állnak rendelkezésre.²³

TUNÉZIA MIGRÁCIÓS POLITIKÁJA ÉS ANNAK VÁLTOZÁSAI

A tunéziai állam saját magára hagyományosan mindig is migránskibocsátó országgént tekintett, függetlenül attól, hogy az ország a történelme során hosszú ideig jelentős számú külföldinek, köztük sok vendégmunkásnak adott otthont. Ezen a helyzeten még a 2011-es „arab tavasz” és a később kibontakozó események sem változtattak, pedig ezek migrációs szempontból az észak-afrikai államok tranzit-, illetve befogadójellegét erősítették meg. A regionális folyamatok Tunéziával szemben arra ösztökéltek több térségbeli államot, hogy a migráció jelenségét mint problémát a politikai napirendjükön kiemelt helyen szerepeltessék. Mindez a törvényalkotási folyamatokban is testet öltött.

Egyiptom 2016-ban fogadta el a következő tíz évre szóló, súlyos büntetési tételeket is kilátásba helyező, az irreguláris migráció megfékezését célzó stratégiáját.²⁴ A szigorú rendelkezések egészen napjainkig működőképesnek bizonyultak, azonban kérdés, hogy a 10 millió migránst én menekültet befogadó ország a jövőben mennyire lesz képes betartani a vállalásait. Az Egyiptomban jelenlévő menekültek és migránsok ugyanis óriási terhet rónak az észak-afrikai ország szociális ellátórendszerére.²⁵

VI. Mohamed marokkói király 2013-ban fogalmazta meg célként egy olyan átfogó szemléletű bevándorlási politika kialakítását, amely integráltan értelmezi a migrációt és a menekültügyet. A több lépcsőben végrehajtott, az ország nemzetközi presztízsének

²¹ HERBERT 2022A, 6.

²² A fennmaradó 409 000-es lélekszámú tömeg Egyiptom, Niger és Csád területére menekült. BOUBAKRI 2024, 112.

²³ Számukat 8 000 és 800 000 közé teszik. A 2014-es népszámlálás csupán 8 772 Tunéziában élő líbiai lakost mutatott ki, ez az adat azonban messze nem tükrözi a valós helyzetet, hiszen többségük vagy irregulárisan, vagy turistavízummal tartózkodik az országban. A számuk a mérsékelt becslések szerint is legalább félmillió fő lehet, míg merészebb becslések 1 millió vagy akár 1,8 millió fő jelenlétével számolnak. Geopolitikai és gazdasági megfontolásokból a tunéziai kormányok nem törekednek a líbiai menekültek tunéziai tartózkodásának adminisztratív rendezésére. A jó kapcsolatok fenntartásában érdekeltek Líbia mindkét kormányával, másrészt a Tunéziában letelepedő líbiaiak egy jelentős része hozzájárult a gazdasági válsággal küzdő ország finanszírozásához azáltal, hogy a tunéziai nemzetgazdaság számos szektorában jelentős befektetéseket hajtottak végre. Mindez elősegítette, hogy „testvérként” és az ország „vendégként” tekintsen rájuk a tunéziai társadalom annak ellenére, hogy nem rendelkeznek semmilyen hivatalos jogi státusszal. NATTER 2018, 7, 12; NATTER 2023, 681; KARASPASAN 2015; ROMAN – PASTORE 2018, 11.

²⁴ SAYFO 2023, 5.

²⁵ MARSAI – N. RÓZSA 2023, 11–13;

növelését és geopolitikai érdekérvényesítésének erősítését szolgáló reform részét képezte a 2014-ben elfogadott Nemzeti Bevándorlási és Menekültügyi Stratégia is, ami az ország első ilyen jellegű stratégiai dokumentuma.²⁶ A monarchia óvatosságát azonban jelzi, hogy a reform fontos elemeit csupán királyi rendeletek formájában érvényesítik, így azok bármikor visszavonhatók. Ennek köszönhetően azonban az érzékeny témák politikai napirendre kerülését el tudják kerülni.²⁷

Tunéziában a mai napig nem került sor hasonló kormányzati döntésre; bár a 2011-ben elindult és ezidáig csupán kétséges eredményeket felmutatni képes demokratizálódási folyamatok²⁸ egyik várható következményeként tartották számon az ország első migrációval kapcsolatos, humanitárius szempontokat is figyelembe vevő nemzeti stratégiájának a kidolgozását. A civil szervezetek és az Európai Unió bevonásával 2012-ben megkezdett munkát bel- és külpolitikai tényezők jelentősen fékeztek, mára pedig a folyamat lényegében elakadt. Az egységes stratégia kidolgozását nehezítette, hogy a dokumentum elkészítése a korábban megszokottakhoz képest többszereplőssé vált. Egyrészt a 2011 után megalakuló kormányok a belső együttműködés hiánya miatt nem alakítottak ki egységes víziót a témában, miután az egyes kormányzati szereplők eltérő szemüvegen keresztül tekintettek a migráció jelenségére általában, valamint a kapcsolódó biztonsági kockázatok és a kiaknázható lehetőségek egymáshoz viszonyított arányára. A nemzeti stratégia kidolgozását az is hátráltatta, hogy a társadalmi elvárásokhoz igazodva a tunéziai fél elutasította az Európai Unió elvárását, amely Tunézia feladatákként határozta volna meg Európa külső határainak a védelmét. Az ország 2011 után megválasztott vezetői elleneztek, hogy Tunézia kapuőr állammá váljon.²⁹ Ennek az európai törekvésnek az elutasítása a demokratikus úton megválasztott tunéziai kormányok migrációval kapcsolatos gondolkodásának olyan sarokkövét képezi, ami a tunéziai társadalom hozzáállását is tükrözi.³⁰ Fontos megemlíteni, hogy míg 2011 előtt a migráció – különösen az irreguláris migráció – nem képezte a belpolitikai viták tárgyát, 2022 óta a helyzet jelentősen megváltozott.

Az Európai Unió és Tunézia 2023 júliusában olyan stratégiai megállapodást³¹ kötött, ami egyéb területek mellett a migrációt is érintette. Az Európai Unió nem titkolt szándéka volt, hogy a gazdasági válság sújtotta ország számára folyósított, egymilliárd eurós pénzügyi támogatás ellentételezéseképpen Európa külső határainak védelmezőjévé tegye. Tunézia a hatékony határvédelem kialakítását azonban az odaigért támogatások okos felhasználásával sem tudná maradéktalanul megvalósítani. Az okok egyrészt a kedvezőtlen tunéziai

²⁶ TÁRIK – TÓTH 2023, 3–4.

²⁷ NATTER 2023, 684–687.

²⁸ Kaisz Szaíd elnök 2020-as beiktatása óta már több miniszterelnököt is leváltott, a parlament munkáját előbb felfüggesztette, majd a testületet fel is oszlatta. 2022 nyarán pedig a 2014-ben elfogadott új alkotmány módosításával kibővítette az elnöki hatásköreit, ami így lehetőséget biztosított számára a politikai irányvonalak határozottabb kijelölésére. Ezzel egy időben több ellenzéki politikust is letartóztattak.

²⁹ NATTER 2022, 2, 6–14; DINI – GIUSIA 2020, 42–48.

³⁰ Interjú egy tunéziai szociológussal és egy helyi családdal, Tunisz, 2023. október.

³¹ DE LEO 2023.

társadalmi és gazdasági helyzetet tükröző, az európaiól lényegesen eltérő prioritásokra, másrészt a kapuőri szerep *ab ovo* elutasítására és az együttműködési hajlandóság megkérdőjelezhetőségére³² vezethetők vissza. A tunéziai társadalom jelentős részének meggyőződése szerint ugyanis Kaisz Szaíd a nyári megállapodás aláírásával csupán saját hatalmának a legitimitását kívánta megerősíteni, és ehhez szolgálnak eszközül a kialakult európai pénzügyi támogatások.³³ A felek közötti együttműködés nehézségeit jelzi, hogy Tunézia szeptemberben megtiltotta az Európai Parlament külügyi bizottsága küldöttségének, hogy belépjen az országba és folytassa a demokratikus átrendeződéssel kapcsolatos tényfeltáró misszióját³⁴, majd az elnök október elején elutasította az Európai Unió pénzügyi támogatását, mert szerinte az sérti a júliusban aláírt megállapodást.³⁵ A paktumhoz fűzött kezdeti remények ellenére a Tunéziából az olasz partokhoz érkező irreguláris migránsok száma 2019 óta folyamatosan emelkedik, ráadásul Tunéziából 2023-ban már többen érkeztek, mint a szomszédos Líbiából.³⁶ Ezért elképzelhető, hogy a két fél a jövőben kénytelen lesz újratárgyalni a megállapodást.

A TUNÉZIÁBÓL KIINDULÓ MIGRÁCIÓ INTENZITÁSÁNAK NÖVEKEDÉSE 2020-TÓL

A 2020 tavaszán kezdődő Covid-19 járvány, valamint a nyomában jelentkező súlyos gazdasági válság, majd pedig az ukrajnai háború elmélyítették az országban már régóta meglévő politikai, gazdasági és társadalmi problémákat, amelyek hatására újra felerősödött az Európába irányuló irreguláris migráció volumene. Így a Tunéziából kiinduló irreguláris migráció alapvetően a demográfiai robbanásra³⁷, a gazdasági szerkezetváltozás elmaradására³⁸ és az ezzel szoros összefüggést mutató magas munkanélküliségi rátára³⁹, valamint az alapvetően a belbiztonsági szolgáltatásokra és a titkosszolgálati szervek működésére támaszkodó állami berendezkedés⁴⁰ (*mukhábarát*-típusú állammodell) tartós fennállására vezethető vissza. A tunéziai gazdasági problémák megoldatlansága miatt az Európa felé tartó irreguláris migráció mértéke 2020 óta folyamatosan nő.

³² Elterjedt véleménynek számít, hogy a tunéziai hatóságok részlegesen mindig is szemet hunytak a tunéziai állampolgárok Európa irányába tartó irreguláris migrációja felett. Ezen álláspont szerint a többnyire alacsonyan képzett, jellemzően fiatal férfiak távozásával csökken az esélye a társadalmi elégedetlenség miatt kirobbanó tömegtüntetéseknek. Interjú egy tunéziai szociológussal, Tunisz, 2023. október.

³³ Interjú egy tunéziai szociológussal, Tunisz, 2023. október.

³⁴ JONES 2023.

³⁵ MIDDLE EAST MONITOR 2023.

³⁶ MARTINI – MAGERISI 2023.

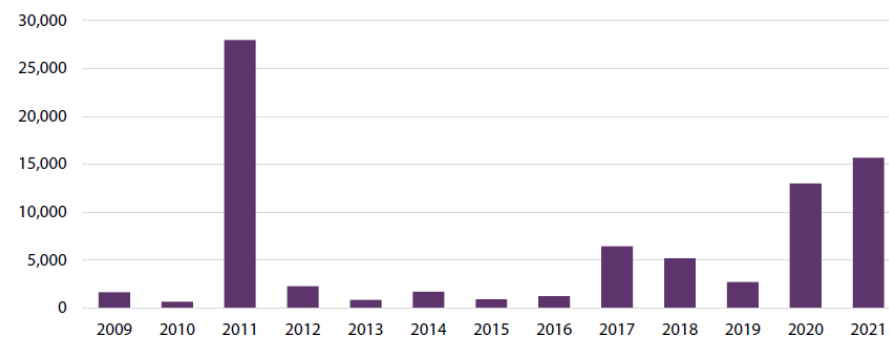
³⁷ Tunézia népessége 1960 és 2022 között a háromszorosára nőtt, 4 milliőről több mint 12 millióra. WORLD BANK 2022.

³⁸ ELDIN–SALIH 2013, 187.

³⁹ A tunéziai gazdaság hozzáadottérték-termelési képességének alacsony rátája miatt a fiatalok számára nem álltak rendelkezésre vonzó elhelyezkedési lehetőségek. Ez hosszú időn át tartó magas, 13–16%-os munkanélküliséghez vezetett, ami elsősorban a fiatal generációt érintette súlyosan. IMF 2010.

⁴⁰ LUTTERBECK 2015, FERWAGNER 2009, 70–71.

FIGURE 1

Irregular Border Crossings into Europe by Tunisian Migrants Detected on the Central Mediterranean Route, 2009–21

Note: The Central Mediterranean route entails departures from North Africa heading to Italy and Malta.

Sources: For data from 2009 to 2020, Frontex, "Migratory Map—Detections of Illegal Border-Crossings Statistics," accessed February 9, 2022. For data from 2021, Italian Ministry of Interior, "Crusotto statistic giornaliero," updated December 31, 2021.

1. ábra: A közép-mediterrán útvonalon közlekedő tunéziai migránsok Európába történő irreguláris határátlépését mutató grafikon (2009–2021)⁴¹

2022-ben újabb rekordot döntött a Tunéziából Olaszországba irreguláris módon érkező migránsok száma, meghaladva ezzel a 2011-es adatokat is: míg a „jázminos forradalom” által kiváltott migrációs hullám során 27 982 tunéziai állampolgár jutott el illegálisan az olasz partokhoz, addig 2022-ben ez a szám 32 371-re nőtt. Érdeemes megemlíteni, hogy a tunéziai irreguláris migránsok bár elsősorban a közép-mediterrán útvonalon érkeznek Európába, 2022 végéig egyre többen a nyugat-balkáni útvonalon kísérelték meg az Európai Unió területére való eljutást. A hatóságok ezen az útvonalon 2022-ben már rekordszámú, 6 782 tunéziai migránst fogtak el.⁴² Miután azonban a szerb kormány 2022 novemberében számos ország állampolgáraival szemben vízumkötelezettséget vezetett be, a nyugat-balkáni útvonalra nehezedő migrációs nyomás is jelentősen csökkent. Ez a döntés a tunéziai irreguláris migránsok számára is hatással volt.⁴³

Az észak-afrikai országból kiinduló irreguláris migráció erősödését jelzi, hogy a tunéziai biztonsági és védelmi erők évek óta szintén növekvő számban fognak el irreguláris migránsokat az ország partvidékén. 2017-ben még csupán 3 522 elfogás történt, azonban 2021-ben ez a szám már 23 328-ra emelkedett. A növekedés tendenciája 2022-ben tovább folytatódott, a feltartóztatott migránsok száma ekkor 29 723 és 38 713 közé volt tehető.⁴⁴

A Tunéziából kiinduló irreguláris migráció intenzitásának az erősödése 2023-ban is folytatódott. A közép-mediterrán útvonal esetében jelentős forgalomnövekedés történt, és 2016 óta nem látott magasságokba emelkedett az irreguláris határátlépések száma. 2023 első tizenegy hónapjában ugyanis a Frontex 152 211 irreguláris határátlépést észlelt, ami 61%-kal haladja meg a 2022 azonos időszakában mért adatokat.⁴⁵ A közép-mediterrán migrációs

⁴¹ HERBERT 2022B, 4.

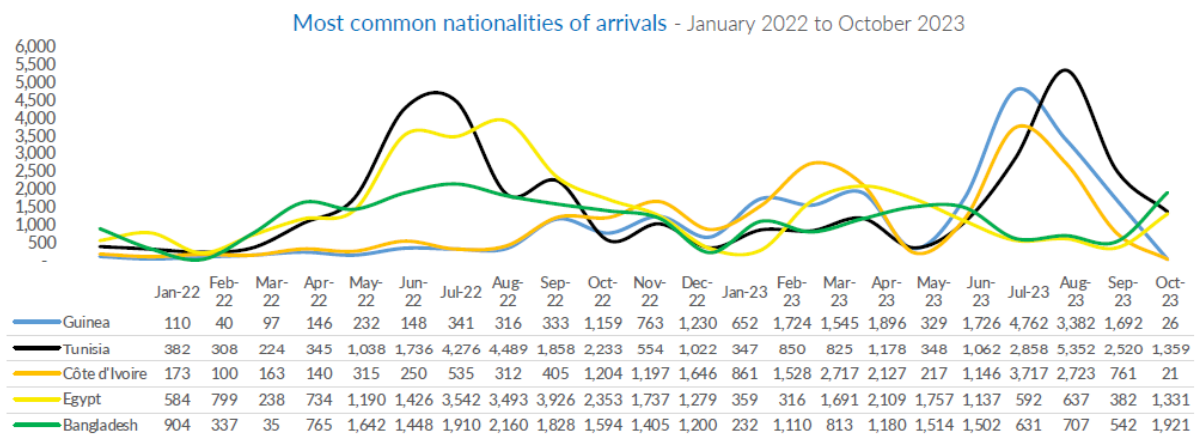
⁴² ABDERRAHIM 2023, 13–14.

⁴³ FRONTEx 2023B, 16.

⁴⁴ ABDERRAHIM 2023, 13–14.

⁴⁵ FRONTEx 2023A.

útvonalon tapasztalható forgalomnövekedésből következik, hogy az Olaszországba irregulárisan érkezők számát tekintve is növekvő tendencia rajzolódik ki. Az UNHCR adatai szerint Olaszországba 2023 első tíz hónapjában 144 098 irreguláris migráns érkezett tengeri úton, míg 2022 azonos időszakában ennél 69%-kal kevesebben érkeztek. Ekkor a számuk 85 282 fő volt. A 144 098 irreguláris migráns nemzetiségi megoszlását vizsgálva kirajzolódik, hogy 2023 első tíz hónapjában a szíriaiak és a bangladesiek után a legnagyobb számban tunéziai állampolgárok érkeztek illegálisan az olasz partokhoz, összesen 16 699-en.⁴⁶

2. ábra: Az Olaszországba tengeri úton érkező irreguláris migránsok állampolgárság szerinti megoszlása (2022. január – 2023. október)⁴⁷

A hosszú ideje fennálló gazdasági és társadalmi problémák megoldatlansága miatti elvágódási kedv fokozott mértékét jelzi, hogy a tunéziai parti őrség 2023 első tizenegy hónapjában már közel 70 000, Olaszországba tartó irreguláris migránst tartóztatott fel az ország partvidékén.⁴⁸ Ez a szám jelentősen meghaladja a 2022-ben mért adatokat. A Tunéziából kiinduló migráció intenzitásának növekedése jelzi az észak-afrikai ország és az Európai Unió között 2023 júliusában aláírt, migrációs kérdéseket is érintő megállapodás gyenge hatékonyságát.

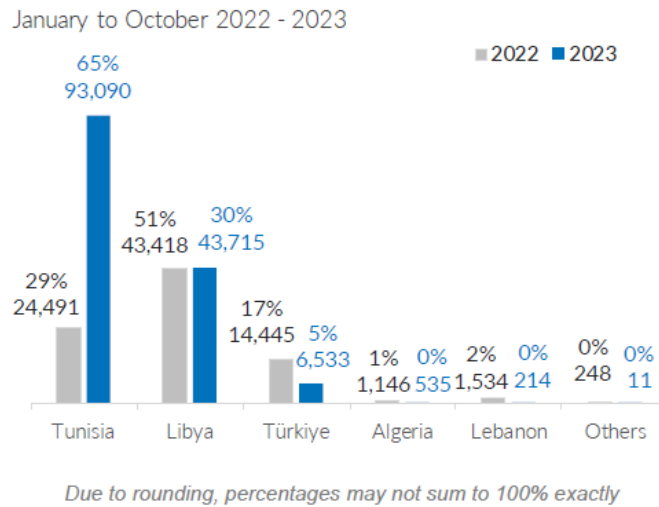
Fontos kiemelni továbbá, hogy a Tunéziából Európa felé útnak induló irreguláris migránsok egyre nagyobb százaléka nem tunéziai, hanem szubszaharai eredetű. Ez tovább erősíti Tunézia tranzitország jellegét. Az UNHCR adatai szerint 2022 januárjától 2023 októberéig az Olaszországba tengeri úton érkező irreguláris migránsok 65%-a, 93 090 fő érkezett Tunéziából, míg a maradék 36% Líbia (30%), Törökország (5%) és Algéria (1%) között oszlik meg.⁴⁹

⁴⁶ UNHCR 2023.

⁴⁷ UNHCR 2023.

⁴⁸ FRANCE24 2023.

⁴⁹ UNHCR 2023.

3. ábra: Mely országokból érkezik tengeri úton a legtöbb irreguláris migráns Olaszországba? (2022. január – 2023. október)⁵⁰

Míg a Tunéziából kiinduló, ám feltartóztatott irreguláris migránsok között a külföldiek aránya 2021-ben 31%-ot tett ki⁵¹, addig 2022-re már 59%-ot, majd 2023-ra az arányuk a 78%-ot is elérte.⁵² Az utóbbi adatokból alighanem tévesen akár arra a következtetésre is juthatnánk, hogy a tunéziai állampolgárok körében csökkenő tendenciát mutat az elvándorlási kedv. Ennél valószínűbb, hogy a tunéziai hatóságok lényegesen nagyobb erőfeszítést tesznek az illegális migráció tunéziai kilépőpontjainak a közelében a saját állampolgáraik feltartóztatására, mint a szubszaharaiak, többségében guineai és elefántcsontparti állampolgárok esetében.⁵³ A hatóságok gyakorlatában alapvetően Kaisz Szaíd elnök azon meggyőződése tükröződik, miszerint a szubszaharaiak növekvő jelenléte nemzetbiztonsági kockázatot jelent Tunéziában, ami ellen diplomáciai és katonai eszközökkel is fel kell lépni.⁵⁴

ÖSSZEGZÉS

Annak ellenére, hogy Tunézia egyre inkább hármas szerepet tölt be az euro-afrikai migrációs rendszerben (kibocsátó, tranzit- és célország), napjainkban is migránskibocsátó országgént határozza meg a saját helyzetét. Az 1956-ban francia gyarmatból függetlenné vált észak-afrikai ország vezetői – részben saját hatalmuk megszilárdítása érdekében – jelentős mértékben támogatták a tunéziai állampolgárok külföldi munkavállalását, hiszen ez a társadalmi-gazdasági feszültségek csökkenéséhez járult hozzá. A volt észak-afrikai gyarmatok szempontjából azonban az európai vízumpolitikában és a határellenőrzés területén bekövetkezett szigorítások negatív változásokat eredményeztek az 1990-es években, ami még ugyanebben az évtizedben az Észak-Afrikából Európa felé tartó

⁵⁰ UNHCR 2023.

⁵¹ ABDERRAHIM 2023, 15.

⁵² FRANCE24 2023.

⁵³ Interjú az IOM egyik munkatársával, Róma, 2023. október.

⁵⁴ ABDERRAHIM 2023, 9.

irreguláris migrációs útvonalak kialakulásához vezetett. A Tunézia területét is részben behálózó útvonalak a mai napig léteznek, azonban forgalmukban és az útvonalakat használók tekintetében az elmúlt három évtizedben jelentős változások mentek végbe. A 2011 óta tartó időszakban Tunézia és az Európai Unió változó mértékben ért el sikereket az Európa felé tartó irreguláris migráció kezelésében, miközben egyre nagyobb és nemzetiségüket tekintve sokszínűbb embertömeg kísérli meg a jobb élet reményében átszelni a Földközi-tengert észak felé. Az Európai Unió az egyre égetőbb problémát jelentő irreguláris migráció elleni küzdelem sikerének kulcsát részben az észak-afrikai államok megerősített kapuőr szerepében látja. Tunézia hatékony részvételét azonban jelenleg számos tényező hátráltatja.

IRODALOMJEGYZÉK

- ABDERRAHIM, Tasneem (2023): *Tunisia: Increased Fragility Fuels Migration Surge*. Forrás: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/06/Tasnim-Abderrahim-Tunisia-Increased-fragility-fuels-migration-surge-GI-TOC-July-2023.pdf> (Megtekintve: 2024.01.06.)
- AWAD, Ibrahim – SELIM, Hedayat (2017): Labour Migration Governance in Times of Political Transition: A Comparative Analysis of Egypt and Tunisia. *Migration and Development* 6 (2017/1), 1–13.
- BEN YAHIA ET AL. (2019): *Transnational Organized Crime and Political Actors in the Maghreb and Sabel*, Mediterranean Dialogue Series (2019/17).
- BOUBAKRI, Hassen (2024): Migrants and Refugees in the Mediterranean Cities: Reception, Regulation and Actors – Tunisia a Case Study. In: Ricard ZAPATA-BARRERO, Ibrahim AWAD (szerk.): *Migrations in the Mediterranean*. Springer, 109–122.
- DE BEL-AIR, Françoise (2016): *Migration Profile: Tunisia*. Policy Brief – European University Institute (2016/8).
- DE LEO, Andreina (2023): *The EU-Tunisia Memorandum of Understanding: A Blueprint for Cooperation on Migration?* 2023.10.19. Forrás: <https://timep.org/2023/10/19/the-eu-tunisia-memorandum-of-understanding-a-blueprint-for-cooperation-on-migration/> (Megtekintve: 2024.01.06.)
- DINI, Sabine – GIUSA, Caterina (2020): *Externalising Migration Governance through Civil Society: Tunisia as a Case Study*. Palgrave Macmillan.
- ELDIN, Kamal – SALIH, Osman (2013): The Roots and Causes of the 2011 Arab Uprisings. *Arab Studies Quarterly* 35 (2013/2).
- FAURI, Francesca – STRANGIO, Donatella (2020): The Economic Bases of Migration from Italy: The Distinct Cases of Tunisia and Libya (1880s–1960s). *The Journal of North African Studies* 25 (2020/3), 447–471.
- FERWAGNER Péter Ákos (2009): A hadseregek politikai szerepe az arab országokban. In: Garaczi Imre – Szilágyi István (szerk.): *Hadseregek a Mediterráneumban*, Zrínyi, Veszprém–Budapest, 55–87.
- FLERI, Giuliano, Beniamino (2022): The (Re)Birth of a Mediterranean Migration System. The Case of Tunisian Migration in Sicily. *Journal of Modern Italian Studies* 27 (2022/4), 623–642.
- FRANCE24 (2023): *70,000 Migrants Intercepted by Tunisia in 2023: Official*. 2023.12.09. Forrás: <https://www.france24.com/en/live-news/20231209-70-000-migrants-intercepted-by-tunisia-in-2023-official> (Megtekintve: 2024.01.06.)
- FRONTEX (2023A): *Irregular border crossings into EU so far this year highest since 2016*. 2023.12.11. Forrás: <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/irregular-border-crossings-into-eu-so-far-this-year-highest-since-2016-hZ9xWZ?fbclid=IwAR2JLmImC6-->

[0xTxnbyTBreTLuXPv4aq03L1p2KLSBcknd44DIWbU7e_dU](https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-risk-analysis-2023-2024-discusses-challenges-at-eu-external-borders-J6yq05)
2024.01.06.)

(Megtekintve:

FRONTEX (2023B): *Risk Analysis 2023/2024*. 2023.09.04. Forrás: <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-risk-analysis-2023-2024-discusses-challenges-at-eu-external-borders-J6yq05> (Megtekintve: 2023.01.06.)

HANLON, Querine – HERBERT, Matthew M. (2015): *Border Security Challenges in the Grand Maghreb*, United States Institute for Peace, 109, 2015.

HERBERT, Matthew (2016): *At the Edge. Trends and Routes of North African Clandestine Migrants*. Institute for Security Studies, 298, 2016.

HERBERT, Matt – GALLIEN, Max (2020): *Divided They Fall. Frontiers, Borderlands and Stability in North Africa*. Institute for Security Studies, North Africa Report 6.

HERBERT, Matt (2022A): *Losing Hope. Why Tunisians are Leading the Surge in Irregular Migration to Europe*. Research Report – Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2022.

HERBERT, Matt (2022B): *The Challenge of Coordinating Border Management Assistance between Europe and the Maghreb*. Migration Policy Institute.

IMF (2010): *World Economic Outlook Database*. Forrás: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2010/October/weo-report?c=744,&s=NGDP_RPCH,PCPI,PCPIPCH,PCPIE,PCPIEPCH,LUR,LP,&sy=1980&ey=2015&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1 (Megtekintve: 2024.01.06.)

JONES, Mared Gwyn (2023): *Tunisia denies entry to European Parliament's foreign affairs mission*. 2023.09.14. Forrás: <https://www.euronews.com/my-europe/2023/09/14/tunisia-denies-entry-to-european-parliaments-foreign-affairs-mission> (Megtekintve: 2024.01.06.)

KARASPASAN, Omer (2015): *The Impact of Middle-Class Refugees in Tunisia*. 2015.03.17. Forrás: <https://www.brookings.edu/articles/the-impact-of-libyan-middle-class-refugees-in-tunisia/> (Megtekintve: 2024.01.06.)

LUTTERBECK, Derek (2015): Tool of Rule: The Tunisian Police under Ben Ali. *The Journal of North African Studies* 20 (2015/5), 813–831.

MARSAI, Viktor – N. RÓZSA Erzsébet (2023): *A Nílus partján minden csendes? - az egyiptomi migrációs és menekülthelyzet*. Migrációkutató Intézet, 2023.12.14. Horizont 2023/18: https://migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2023/12/20231214_HORIZONT_2023_18_marsai_viktor_n_rozsa_erzsebet_a_nilus_partjan_minden_csendes_az_egyiptomi_migracios_es_menekulthelyzet.pdf (Megtekintve: 2024.01.06.)

MARTINI, Lorena Stella – MAGERISI, Tarek (2023): *Road to Nowhere: Why Europe's Border Externalisation is a Dead End*. Forrás: <https://ecfr.eu/publication/road-to-nowhere-why-europes-border-externalisation-is-a-dead-end/#summary> (Megtekintve: 2024.01.06.)

MIDDLE EAST MONITOR (2023): *Tunisia Rejects EU Financial Aid, Casting Doubt on an Immigration Deal*. 2023.10.03. Forrás: <https://www.middleeastmonitor.com/20231003->

- [tunisia-rejects-eu-financial-aid-casting-doubt-on-an-immigration-deal/](#) (Megtekintve: 2024.01.06)
- NATTER, Katharina (2018): Rethinking Immigration Policy Theory Beyond 'Western Liberal Democracies'. *Comparative Migration Study* 6 (2018/4), 1–21.
- NATTER, Katharina (2022): Tunisia's Migration Politics throughout the 2011 Revolution: Revisiting the Democratisation–Migrant Rights Nexus. *Third World Quarterly* 43 (2022/7), 1551–1569.
- NATTER, Katharina (2023): Ad-hoc Immigration Governance: How States Secure their Power over Immigration through International Ambiguity. *Territory, Politics, Governance* 11 (2023/4), 677–694.
- ROMAN, Emanuela – PASTORE, Ferruccio (2018): *Analysing Migration Policy Frames of Tunisian Civil Society Organizations. How Do They Evaluate EU Migration Policies?* MedReset 14.
- SAYFO, Omar (2023): *Kívül tartani minden áron! Milyen eszközökkel védik Európát a migrációtól az észak-afrikai és közel-keleti „határőr rezsimek”?* Migrációkutató Intézet, 2023.09.12. Horizont 2023/12: https://migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2023/09/20230912_HORIZONT_2023_12_sayfo_omar_kivul_tartani_minden_aron_milyen_eszkozokkal_vedik_europat_a_migraciotol_az_eszak_afrikai_es_kozel_keleti_hataror_rezsimek.pdf (Megtekintve: 2024.01.06.)
- TÁRIK, Meszár – TÓTH, Klaudia (2023): *Marokkó Európa védőbástyája — az arab ország szerepe a nyugat-mediterrán térség migrációs rendszerében.* Migrációkutató Intézet, 2023.06.06. Horizont 2023/8: https://migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2023/06/20230606_HORIZONT_2023_8_tarik_meszar_toth_klaudia_marokko_europa_vedobastyaja_az_arab_oroszag_szerepe_a_nyugat_mediterran_terseg_migracios_rendszereben.pdf (Megtekintve: 2024.01.06)
- TRIANDAFYLLIDOU, Anna – MAROUKIS, Thanos (2012): *Migrant Smuggling. Irregular Migration from Asia and Africa to Europe*, New York 2012.
- UNHCR (2023): *Italy Sea Arrivals Dashboard October 2023*. 2023.12.11. Forrás: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/105320> (Megtekintve: 2024.01.06.)
- WORLD BANK (2022): *United Nations Population Division. World Population Prospects: 2022 Revision*. Forrás: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=TN> (Megtekintve: 2024.01.06.)

HORIZONT ELEMZÉSEK

A Migrációkutató Intézet elektronikus kiadványsorozata

Kiadó: **Migrációkutató Intézet**

Szerkesztés és tördelés: Györgyi Dominika Zita

Lektorálta: Pénzváltó Nikolett

A kiadó elérhetősége: H-1518 Budapest, Pf. 155

Tel.: +36 1 372 0191

E-mail: info@migraciokutato.hu

Az elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik, és nem tekinthetők a Migrációkutató Intézet álláspontjának.

© Kmeczkó Sára, 2024

© Migrációkutató Intézet, 2024

ISSN 2677-1780